

Mehmed Uzun

Bîra Qederê

Roman

Êdî fotograf ê bipeyivin...

“Nav: *Bîra Qederê*

Gengre (çeşn): *Roman*

Tarîxa destpêka nivîsînê: *15 Tîrmeh 1951*

Destpêk: *Herkes dimire; bira û birazî, yar û evîndar, heval û dost, hogir û rêger, nêz û nas... hemû wefat dikin. Dora min jî hat, niha jî dora min e.”*

Di rûpela yekemîn a deftereke biçûk de, bi destnivîseke gelek xweşik û xwar, weha hatiye nivîsîn. Di vê şeva kesertijî de, nivîs bi ronahiya çirayeke biçûk, bi zehmetî dixuyin. Rêz, berî niha bi hefteyekê, hatine nivîsîn û rêzên herî dawîn in ku li pey Celadet Alî Bedirxan, neviyê mîrê dawîn ê mîrekiya kurdî Cizîra Botanê, Mîr Bedirxan, lawê kurdperwerê navdar Emîn Alî Bedirxan, mane.

Şev e. Îşev 22'ê tîrmehê ya 1951-an e. Şev, şeva ku dora romana *Bîra Qederê rapêçaye*, bi giranî daketiye. Dinya germ e. Şam, bajarê sirgûnê, warê derd û keseran, goristana malbata Bedirxanan, şahîdê mirina Celadet Alî Bedirxan, westiyayî, dikeve xewê. Şeva giran û westiyayî rûniştevanên bajarê kevn û navdar Şamê dixwe nav hêlekana xewê û dilorîne. Xalîçeya ji stêrikan pêkhatî, li jor, li esmanan, bi rengên xwe yên xas ên welatê rohelatê, li xewa şeva Şamê nobedarî dike.

Lê li Şama miqedes û şerîf a misilmanan, jineke navsal ranezaye; Rûşen Bedirxan, keça Salih Bedirxan, jina Celadet Bedirxan, diya sê zarokan, Huseyma, Sînemxan û Cemşîd. Xew jê dûr

e. Ev bûye hefteyekê ku xew neketiye çavên wê. Belê, bi temami hefteyekê... Ew dixwaze, pir dixwaze ku razê, her tiştî jî bîr bike, deng, pejn, hîs jê bi dîr bikevin û bikeve nav xewa bêdawîn û here da ku xwe bi hevalê xwe yê jiyane Celadet Beg bigihîne. Lê nabe, xewa ku hertim li kêlekê bû, hertim dihat û çavên wê digirtin, niha winda bûye. Reh û damarên wê vekîşiyayî, xwîna wê miçiqî, devê wê kilîtbûyî, bêhereket û bêlebat, jî hefteyekê û vir ve, ew hişyar e. Ji heş, bîr û mêjî pê ve, her derê wê miriye, winda bûye. Bi tenê mêjî, heş û bîr jîndar in, jî her carî bêtir û xurtir jîndar in. Roj û bûyerên bihurî, gotin û xeberdanên do, tahm û bîhnên jibîrbûyî, niha, yek bi yek, tên û li dora Rûşen Xanimê digerin. Umrekî dirêj, jiyaneke rengîn, niha, digel her kitekitê, bi ser wê de tê. Her tişt, her alî, her gotin, her gav, her rêz û rûpela jiyana Celadet Beg, niha, bi awayekî ecêb, tên bîra Rûşen Xanimê.

Niha, di vê şeva germ û kambax de Rûşen Xanim jî dixwaze bikeve pey Celadet Beg, pê re bikeve nav xewa ebedî, here ba wî. Lê çawan?

Celadet Beg niha tune ye, winda ye. Meriv çawan hînî windabûn û windakirinê dibe? Kursiya wî ya ku ew hertim li ser rûdinişt, niha, vala ye. Ken û dengê wî yê navdar di nav dîwaran de, li derekî, veşartî ne. Peyv û gotinên wî yên kîbar nayên bihîstin. Masa wî ya xebat û nivîsînê, bêzar û ziman, li hêviya wî ye. Pênûs, defter û kitabên wî, peregende, li ser mase û refan, li hêviyê ne. Pakêtên wî yên cixarê, plakên wî yên musîka klasîk li hêviyê ne. Kinc, cil û bergên wî li hêviyê ne. Zarokên wî li benda bavê xwe ne. Ehmedê Fermanê Kîkî, dengbêjê wî, nexweş, di nav nivînan de, li hêviyê ye. Kewên wî yên yekta, çavgirtî, li benda fîtika wî ne... Lê ew nayê, ew tune ye. Ne li vê odê, ne li oda razanê, ne li hewşê, ne li kêleka bîrê, ne li çapxanê, ne li klûba tucaran a bajêr, ne li qahwexana taxa Muhacirîn û ne jî li tu derekî din...

Niha, bi tenê hîsa windabûnê ya biqewet û xurt heye. Meriv çawan fêrî vê hîsê dibe? Mirinê hat, Celadet Beg û bedena wî bir

û li pey xwe jî ev hîsa kambax xiste nav malê. Vê hîsê niha mal vegirtiye. Malê reşa xwe girêdaye. Ji roja mirinê û vir ve ye, mal, Rûşen Xanim, zarok, nas û xizm, meriv û dost li şînê rûniştine. Roj bi girî dest pê dikin û diqedin. Bi sedan, bi hezaran kes tên. Rûşen Xanim, herçî ew e, bûye dîla hîsên bêdeng. Ew li oda rûniştinê ya mezin, navenda jiyana wan a ku ew hîn bûbûn, li erd, dîwar, têkber, xalîçe û kursiyan dinihêre û bêdeng difikire.

Zarok razane, heye ku ew ranezane, lê ji jûrên wan deng nayê. Mêvanên ku ji bo şîn û tahziyê hatine, hin di odên mêvanan û hin jî di malên nas û dostan de razane. Rûşen Xanim ne li ser kursiyê, lê li erdê, herwekî ku Celadet Beg pirî caran dikir, rûniştiye. Na, ew rûneniştîye, li ser kêlekê dirêj bûye: Li kêlekê du xwelîdank tijî xwelî û cixare hene. Li berê çaydankeke biçûk, qedeheke nîvtijî û şekirdankeke hene. Li kêleka wan, nameya ku Celadet Beg, berî mirinê nivîsibû, heye, "Yavrum Rûşen..." Hema li ber, deftera ku Celadet Beg ji bo nivîsîna romanê hîlbijartibû, vekirî, li pêşiyê ye. Li doralîyê jî tiştên ku li pey Celadet Begê mane, peregende, li vê derê, wê derê, belavbûyî hene; kaxiz, defter, kitab, kovar, rojname, name, pênûs û resim... Bi taybetî jî resim, şahîdên umrekî balkêş û zimanê romana Bîra Qederê. Her yek li derekî, di wexteke bihurî de, hatiye kişandin. Niha, di vê bêdengiya şîn û keseran de, bi rengên şevê rapêçayî, resim, bi zimanê xwe yê taybetî, dipeyivin.

Gelo ev jiyana Celadet Begê, jiyana ku mîna romanêke pir balkêş e, dê, êdî, bi windabûna Celadet Beg re, winda be? Jiyana wî, xebat, berhem û eserên wî dê ji bîr bibin? Ev kovarên wî Hawar, Ronahî ku wî bi hezar zehmetî û dijwariyan derdixistin ê di nav refan de birizin? Wexta malkambax ê her tiştî bide jibîrkirin? Şopên wî dê, mîna berfa ber tavê yan jî nivîsarên li ser qûmê, hêdî hêdî bihelin û winda bibin?.. Yek Xwedê û yek jî Rûşen Xanimê dizanî ka wî çi qas eziyet dikişand da ku bikaribe berhem û eserên xwe biafirîne. Ew xebat, neçarî, êş, feqîrî û eziyet... Ma ew ê niha winda bibin?

Dîsan girî dikeve çavên werimî yên Rûşen Xanimê û hêstir hêdfîka resimekî ku li berê ye û li Stembolê, atêlya fotografi ya "Abdullah Freres", hatiye kişandin, şil dikan.

Ew cixareyeke nû, bi cixara ku di destê wê de xelas dibe, vêdixe, li dora xwe dinihêre û difikire. Fikir, hîs, pejn û guman li dora roniya çirê difirin. Gotin û peyv qediyane, winda bûne. Mixabin, hezar mixabin ku ev weşan û resimên ku li berê ne, napeyivin. Çima ew rêzên xweşlihevhatî yên Celadet Beg ji nav rûpelan dernakevin û dest bi peyivînê nakin? Ev şîr, ev çîrok, ev serpêhatî, ev nivîsar... çima ev jî mîna Rûşen Xanimê bi tenê bêdeng in?

Ya ev resim û wêne? Nemaze ev resimên ku şahidê jiyaneke dirêj û qedereke balkêş in? Ma ev fotoyên ku niha li berê ne û li pey jiyaneke dijwar û rengîn, kesertijî û bedew mane, dê weha bêdeng û stûxwar bimînin û birizên? Ev ê, bêzar û bêziman, bi-qulibin ser rengê zer û mîna pelên zer ên payizê biweşin? Ma ev ê bi tenê bibin xewneke wexta bihurî? Ma ev ê nepeyivin û xwe li hember herikîna wextê ranegirin?..

Rûşen Xanim li resimekî kêlekê dinihêre. Ew xwe dide hev, li erdê rûdine, resim digire destê xwe û bi hizrî û dîqet lê dinihêre; Celadet Beg, sal divê 1926 be. Enî vekirî ye, çav mîna çavên teyrê elo bi xwe bawer û vekirî ne. Porê wî yê ber bi paşiyê şehkirî û reş, dibiriqe. Poz, pozê nas ê Bedirxanan e; mezin, dirêj û xweş. Kinckî nû û reş, bi gotina fransîzan kostumek ku diyar e, ji destê terziyên yekta derketiye, lê ye. Qirawateke xweş a hewreşimî û bi nixtik, mîna her gavî, kincan û gomlega spî xweş li hev tîne. Yêlegê wî ku perçeyekî ji kincan e, bi şeş qumçikan e û qumçik hemû, heta sîngê, girtî ne. Celadet Beg hinekî xwar sekiniye û herdu destên wî di bêrkên pantolonê de ne. Rû hinekî gulover e. Simbêl û rîh nîn in. Heye ku loma hinarikên rû mezintir û gi-lovertir dixuyin. Enî û pêşcênîk gelekî vekirî ne. Biriye çavan, ji hevûdu baş veqetî, dirêj û reş in. Bijang di bin reşahiya biriyarî de winda bûne. Lê bîbik mîna du lûluyên reş in û dibiriqîn.

Niha? Ew ê niha bi tenê di nav van resiman de bimîne? Gelo qedera wî, ev bû? Rûşen Xanim radibe ser piyan, fotografên ku li dora wê peregende belavbûyî ne, yek bi yek, dide hev û dîsan tê li erdê, li cîhê xwe rûdine. Ji çilî zêdetir resim. Ji çilî zêdetir kurte-demên bihurî û qeyitkirî. Li vir û li wir. Hin ji wan bi hurnermendiya fotografkêşên hoste hatine kişandin. Di hinan de jî ne huner û ne jî hostahî heye, ew bi tenê ji bo îspatkirina jîyan, wext û demên bihurî hatine veşartin. Hemû jî bi rengên reş û spî ne. Bêguman çeşnên reş û spî jî tê de ne; hin vekirî ne, hin jî girtî. Hinên wan portre ne, nîşana jiyana Celadet Begê ne. Di hinan de jî gelek kes bi hev re ne, îspata yekbûn, hevgirtin, hevkarî, dostî, merivahî û biratiyê ne. Hin jî bi tenê bergeh in, cîh û warên ku jîyanek tê re bihuriye.

Rûşen Xanim li rû û bedenên kesên fotografan dinihêre. Ew hinan ji wan dinase, lê hinan jî nas nake. Hin bi simbêl û rî ne. Rûyê hinan bi ken e, yê hinan jî sert, hin jî westiyayî, matmayî û şaşbûyî li objektîfa makîna resiman dinihêrin. Rûyê hinan mîna heyvekê spehî ye, yê hinan jî çelmisî û qermeçî ye. Hinan çavê xwe girtine, mîna ku ew di xewê de bin. Hin jî li derekî din, li dûrahiyê dinihêrin. Hin rûtirş in, hin jî rûnerm. Rûyên ji hev cîhê; li pey her yekî qedereke cîhê û balkêş. Ya çav? Çavên reş, çavên belek, çavên kentijî, çavên kesertijî, çavên kal, çavên pepûk. Çavên jîndar û kûr... Çavên kurdan, eynî mîna qedera wan.

Her tişt niha di nav van resiman de veşartîye. Wext, dem, dewran, jîyan, serpehatî, bûyer, pêwendî, evîn, şer, têkoşîn, êş, keser, hesret, hîs, pejn... her tiştî niha xwe veguhezandîye nav van fotografan, xwe kiriye beşekî biçûk ê fotografan da ku Rûşen Xanim her tiştî bibîne û bi bîr bîne. Bêguman, eger Celadet Beg weha ji nişka ve neçûya û bikaribûya romana xwe Bîra Qederê binivîsiya, wî dê li van resimên ku nîşana dewreke dirêj û jiyanekê bedbext in, binihêrta. Lê mîna her daxwaz û xwesteka wî, daxwaza nivîsîna romanê jî qurmeçî û nivçe ma...

– Kî dê niha pêşî li van resiman binihêre û paşê wan bîne ziman? Kengê ev fotograf ê dest bi peyivînê bikin?..

Rûşen Xanim li resiman û deftera romana Bîra Qederê ku Celadet Begê dest pê kiribû û bi tenê çend rêz nivîsibûn, dinihêre û weha difikire.